

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 167 - 171	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 06.02.2006.

Владимир Алексић

НОВА ЗБИРКА РАДОВА МИХАИЛА ДИНИЋА *

Савремена српска медиавистика носи особене знаке времена и услова у којима се развија. Услед отежаног рада у најзначајнијим архивским центрима, пре свега у Дубровнику, поље истраживања је током последње деценије и по померено са архивских истраживања на заокруживање и попуњавање постигнутог корпуса знања стварањем уопштених прегледа и синтеза. Пуно се ради на сублимацији постигнутог, а поново на значају добијају и домаћи извори који се сагледавају на нове начине, на пример за проучавање средњовековне владарске идеологије.¹ Можда се и из горе наведених разлога савремена генерација историчара, и поред тога што је изградила самосвојан поглед на методологију историјске науке и располаже најпотпунијим увидом у развој људске цивилизације, све чешће осврће на пут који је прешла историјска наука, истражује достигнућа претходника и у њима изнова тражи узоре за нова прегнућа. Проучавање историје српске историографије добија на замаху, а највидљивији доказ за ову тврдњу је објављивање издања *Енциклопедија српске историографије*.²

Ипак, уочава се несразмера у обиму проучавања појединих раздобља. О периоду после Другог светског рата и истакнутим историчарима који су дали печат овом раздобљу написано је далеко мање прилога у односу на све раније периоде. Ова чињеница смета и донекле зачуђује, јер иако корени савремене српске историографије леже у делима Мавра Орбина, Јована Рајића или Илариона Руварца, а њен развој се не може разумети без личности као што су Стојан Новаковић, Станоје Станојевић или Владимир Ћоровић, српска медиавистика је ипак коначно усмерена на постојећи колосек тек средином XX века.

Проучавајући развојни пут који је историјска наука прешла у наведеном периоду, међу бројним интелектуалним горостасима лако се уочава изузетна личност академика и професора Београдског универзитета Михаи-

* Михаило Ј. Динић, *Из српске историје средњег века*, Equilibrium, Београд 2003, 824 стр. (приредили Сима Ћирковић и Властимир Ћокић).

¹ С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997; Б. И. Бојовић, *Краљевство и светлост. Политичка филозофија средњовековне Србије*, Београд 1999.

² *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997 (приредили Р. Михаљчић - С. Ћирковић).

ла Динића (1899-1970). Вишеструки су покушаји да се прикаже његов животни опус и научни лик.³ Свакако најобимнији и највреднији је напор Симе Ћирковића који је приредио избор радова Михаила Динића од значаја за историјску географију. Ово издање је обogaћено *Уводом* из приређивачевог пера који превазилази оквире уобичајених уводних текстова. Реч је заправо о најопсежнијем прегледу развоја домаће историјске географије од почетака критичке историографије до 1978. са којим располажемо.⁴

Ипак, поменути напори, без обзира на сав њихов значај и квалитет, односе се само на делове разнородног Динићевог животног опуса и стога нису задовољили све потребе научне јавности. Објављивањем књиге *Из српске историје средњег века*, која је концепцијски блиска горе споменутом издању, делимично је исправљена неправда и према Михаилу Динићу, који је свакако заслужио да сличан избор угледа светлост дана много раније, али и према читалачкој публици којој на располагању сада стоји зналачки одабрана збирка његових радова у репрезентативном издању. Познато је да је један од основних мотива за настанак оваквих збирки жеља да се радови који су временом постали тешко доступни учине приступачнијим. Тиме се свакако списак њених квалитета не исцрпљује. Читањем ове књиге, нови нараштаји историчара и љубитељи историјске науке на најбољи начин могу да се упознају не само са бројним научним истинама које већ деценијама издржавају накнадна научна преиспитивања, већ и са ширином и дубином Динићевих архивских истраживања, изузетном ерудицијом, беспрекорном методичношћу, самокритичношћу, прецизним али и лепим језичким изразом и свим осталим научним квалитетима, због којих Михаила Динића са правом сматрају једним од највећих српских историчара уопште.

Динићеви радови сврстани су у четири целине.

Поглавље I – *Погледи на целину* садржи следеће наслове: *Балкан од 1018 до 1499*, 17-61. Реч је о раду *The Balkans, 1018–1499*, *The Cambridge Medieval History*. Vol. IV, *The Byzantine Empire, Part I, Byzantium and its Neighbours* (ed. John Hussey), Cambridge 1966, pp. 519-565 у преводу Симе Ћирковића и Властимира Ђокића. Следе *Србија од VI до XIV века*, 61-119; *Босна од X до XV века*, 119-161. Иза последња два наслова крију се Динићеви прилози који су били инкорпорирани у књигу *Историја српског народа I*. Реч је о класичним синтетским приказима политичког развоја ове две средњовековне државе, чијем писању иначе није био толико склон. Ипак, и они су написани са пуно нових и касније претежно прихваћених погледа на многе проучаване догађаје или појаве. Ово је најприсутније у делу који је посвећен прошлости средњовековне Босне, што се може објаснити тиме да је о овој држави Михаило Динић написао више прилога заснованих на архивским истраживањима. У ствари, овај целовити приказ историје Босне надомештавао је недостатак потпунијих радова све до објављивања синтезе Симе Ћирковића.⁵ *О називима средњовековне српске државе*, 161-175. Овом

³ Списак радова у С. Ћирковић, Динић Михаило, *Енциклопедија српске историографије*, 352-353. Овом списку додајемо рад: Р. Ћук, *Косовска битка у делу Михаила Динића*, *Косовска битка у историографији*, Београд 1990, 77-85.

⁴ *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978.

⁵ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.

раду претходило је неколико неопитних прилога, али се Динићу са правом приписује заслуга да је први започео проучавање ове теме.⁶

Поглавље II – *Стварност и идеологија владања*. Састоји се од радова: *Српска владарска титула за време царства, 175-187*; *Душанова царска титула у очима савременика, 187-213*; *Подела српске државе под царем Стефаном Душаном, 213-219* (последњи рад је превод са француског Славице Милетић). Иза ових наслова стоје три изузетна рада који се уопштено речено односе на поимање српске државности и владарске власти у време владавине Стефана Душана у домаћим круговима, а и код европских политичких чиниоца који су имали интензивне односе са Србијом. Неки од овде изнетих закључака модификовани су или одбачени, али и данас у великој мери служе савременим историчарима у сагледавању идеолошких појава из наведеног периода.⁷ *"Власти" за време Деспотовине, 219-229*. У овом необичном раду по први пут темељно је сагледана реформа државне управе у Србији доба Деспотовине која је била условљена милитаризацијом целог друштва услед све веће турске опасности.⁸ Са друге стране, студија *Државни сабор средњовековне Босне, 229-305*, у домаћој је историографији до данас остала непревазиђена не само по питању настанка, развоја и значаја овог тела, већ сталешких скупштина уопште.⁹ *О крунисању Твртка I за краља, 305-317*. Вредност овог рада није само у томе што је са великом извесношћу решено питање датума крунисања овог владара краљевском круном, већ је њом започет процес проучавања преноса српског краљевства из државе Немањића у Босну.¹⁰

Поглавље III – *Друштвени слојеви и друштвене групе* садржи радове: *Хумско-требињска властела, 317-409*. Број радова посвећених српској пронопографији није велик услед слабо очуване грађе, што вероватно уз изузетну прецизност у изношењу обимне архивске грађе и на њој заснованим закључцима о властелинском слоју који су прихваћени у науци овој студији даје извесно првенство у односу на остале покушаје.¹¹ Четири рада, *Сокал-*

⁶ Преглед литературе у Ј. Калић, *Назив "Рашка" у старијој српској историји (IX-XII век)*, Зборник Филозофског факултета у Београду 14-1 (1979), 79-91; Иста, *Рашка краљевина (Regnum Rascie)*, Зборник радова Византолошког института 41 (2004), 183-189.

⁷ У време када је Михаило Динић стварао ова три рада (1958, 1951, 1953), проучавање средњовековне владарске идеологије је и у српској и светској историографији било на самом почетку. Преглед литературе и однос савремене науке према Динићевим резултатима може се видети из радова С. Ћирковић, *Србија и царство*; Б. Ферјанчић, *Византија према Српском царству*; Љ. Максимовић, *Српска царска титула* у Глас САНУ CCCLXXXIV, Одељење историјских наука, књ. 10, Београд 1998, 143-153, 155-171, 173-189.

⁸ Свеобухватни приказ развоја државне управе представљен у М. Благојевић, *Државна управа у српским земљама средњег века*, Београд 2001².

⁹ С. Ћирковић, *Съборъ*. Прилог историји сталешких скупштина код јужних Словена, *Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 336-341.

¹⁰ С. Ћирковић, *Сугуби венац*. Прилог историји краљевства у Босни, *Работници, војници, духовници*, 277-305.

¹¹ И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, Београд 1997; С. В. Рудић, *Босанска властела*

ници, 409-419; *Дубровчани као феудалци у Србији и Босни*, 419-431; *Шпански најамници у српској служби*, 431-447; *О витезу Палману*, 447-455 допуњују Динићеве напоре на проучавању друштвених слојева у српској средњовековној држави, тј. о зависном становништу, феудалцима и најамничној војсци.

Поглавље IV – *Материјална подлога друштвеног развоја* чине радови: *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, 455-669. Ове две студије су оставиле толико дубок траг у савременој српској историографији да је у овако ограниченом оквиру немогуће представити сав њихов значај за познавање историје рударства у средњовековној Србији, већ и за бројне теме из друштвене, културне, политичке прошлости или историје урбанизма.¹² *Трепча у средњем веку*, 669-679. На жалост, Михаило Динић није успео да на основу обимне архивске грађе о овом насељу створи развијену студију као у претходним случајевима, али је у десетак страна овог рада између осталог објавио неколико значајних архивских докумената. *Градови у средњовековној српској Држави*, 679-687. Ова енциклопедијска одредница пружа прецизну скицу настанка, развоја, комуналног и аутономног уређења различитих типова градских насеља у средњовековној Србији.¹³ *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, 687-711 је расправа која садржи прилоге од значаја за познавање путне мреже, начина организације каравана и бројне податке о средњовековним топонима, те стога представља рад који подједнако припада литератури за економску историју и историјску географију. На последњем месту овог зборника је студија *Дубровачки трибути*, 711-757. Иако је реч о једном од раних Динићевих радова, успео је да обимним коришћењем дубровачке архивске грађе расветли бројне менте у односима између мале приморске републике и њених суседа из залеђа, чиме је обогачено наше познавање дипломатске историје западног дела Балканског полуострва у дугом периоду.

Само на први поглед изгледа да између појединих поглавља и радова не постоји дубинска веза, док је заправо њихов садржај повезан бројним нитима и изузетно је сведочанство о Динићевим напорима да свеобухватно проучи и разуме средњовековна друштва Балкана, посебно српску прошлост. Додатна вредност овог издања је у томе што омогућава да се Динићево дело упореди са савременим стањем развита историјске науке. И без наших кратких напомена намеће се схватање да је његово дело, сагледано у

у XV веку, (Необјављена докторска теза, брањена на Универзитету у Београду 2004. године, Универзитетска библиотека Београд).

¹² Прва књига (1955.) у целини је посвећена прошлости Сребренице, док се друга (1962.) у првом мањем односи на развој рударске активности у рудничком басену, а други на историју Новог Брда. О последњем насељу недавно је изашла опсежна монографија. в. Јовановић и други, *Ново Брдо*, Београд 2004. За историју рударства види С. Ћирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Р. Ћук, *Старо српско рударство*, Београд-Нови Сад 2002.

¹³ Од када је Михаило Динић покренуо проучавање ових проблема, настала је обимна литература. Увид у тренутно стање српске историјске науке пружају радови објављени у зборнику: *Социјална структура српских градских насеља (XII-XVIII век)*, Смедерево-Београд 1992.

целини, врло мало изгубило на вредности. Насупрот томе, оно је свеже и модерно и лежи у темељима многих актуелних проучавања. Друштвена историја, ако се прихвате њене најшире дефиниције, доминанта је у домаћој историографији и свакако заузима далеко више простора него у време када је Михаило Динић стварао. Стога верујемо да ову књигу треба схватити и као изузетну прилику да се сви они истраживачи разних струка, којима је друштвена историја у било којем погледу блиска, упознају са њеним коренима и једним од ствараоца из средине прошлог столећа који је значајно допринео њеној афирмацији. У томе им може пуно помоћи и предговор Симе Ћирковића, насловљен са "Михаило Динић (1899-1970) у српској медиевистици", који целом издању даје додатну вредност.

За ово издање Властимир Ђокић је саставио најпотпунију библиографију радова Михаила Динића, као и два регистра (због великог броја личних имена издвојен је регистар за расправу *Хумско-требињска властела*).